Ein vorredt die do machet die lerer. als herren richter vñ ein gãtze gemein bequem tzu leren. mercken. vnd tzu einer gutlichen außlegung. antreffen auf das mererst ge= richtes handel. vnd wirt geteilt in sechßer ley als hernach volget.

ANONYMOUS

ANWEISUNG DES VERHALTENS VOR GERICHT

AANWIJZING VOOR HET GEDRAG VOOR DE RECHTBANK

1 4 8 5

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

1 januari 2017

INHOUDSOPGAVE

BRON

Bamberg, 1485

http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Abvb%3A12-bsb00034112-1

http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0003/bsb00034112/images/

INLEIDING VAN DE VERTALER

Deze zogeheten incunabele bevat geen omslag, geen titelblad, geen vermelding van auteur en geen jaartal. Het werk stamt evenwel uit Bamberg en wel uit 1485.

De tekst is door zijn aaneenschakeling van dezelfde zins-openingen staccato. De veel gebruikte aansporing ‘merck’, kan worden vertaald met ‘let erop’, ‘merk op’, of ‘denk eraan’. De keuze hangt af van de context.

De auteur geeft onder andere de aanwijzing, dat men zijn tegenstander zo nodig moet afbranden door hem onbekwaam of lui te noemen. Ook stelt hij, dat men op het gemoed van de rechter moet spelen, en moet letten op diens eigenschappen en vrienden. Dat laatste geeft wel aan, dat de positie van de rechter in die tijd heel anders was dan tegenwoordig.

De grammatica van dit werk is, zoals vaak bij dit soort oude werken, gebrekkig. Zinnen lopen slordig in elkaar over en zijn niet goed opgebouwd, en de auteur springt van de hak op de tak. Sommige passages zijn daardoor verwarrend. Ook wisselt de auteur de persoonsvormen af en spreekt hij een steeds wisselend publiek toe. Soms is niet goed te zien of hij de lezer, de tegenpartij of de rechter bedoelt. De gegeven aanwijzingen gelden namelijk ook de rechter, zodat de titel van dit werk ook had kunnen luiden: ‘Anweisung des Verhaltens beim Gericht’, in plaats van ‘vor’ Gericht.

Aan het slot adviseert de auteur om bij het beoordelen of men iemand wil loven of berispen, allereerst te kijken naar diens uiterlijke en innerlijke eigenschappen. Daarbij komen onder andere afkomst, geld, vriendenkring en uiterlijke verschijning aan bod, maar ook matigheid en een goed geweten. De conclusie zou kunnen zijn, dat men zijn strategie jegens de

tegenpartij overeenkomstig deze bevindingen kan vaststellen, vanuit het adagium ‘ken uw tegenstander’.

Het werk is beknopt en gaat niet verder in op juridische argumentatie en procesverloop, behalve dan, dat een aantal soorten waarheden worden onderscheiden, zodat het niet kan worden gezien als een cursus ‘pleiten voor de rechtbank’. Het eindigt even abrupt als het begonnen is.

Ruud Muschter

DE TEKST

Een voorwoord dat zowel de verhoorders als de heren rechters en een gehele gemeenschap bekwaam maakt om te verhoren, op te merken en te komen tot een goede interpretatie betreffende het merendeel van de kwesties bij de rechtbank, en verdeeld wordt in zes gedeelten, zoals ze hierna volgen.

Ten eerste mag een verhoor worden gehouden wanneer wij willen spreken over grote dingen, over ongewone dingen, over nieuwe en ter zake doende dingen, over dingen die van nut zijn voor de gehele gemeenschap, of voor de rechter of zijn vrienden, en over dingen die van nut zijn aangaande geestelijke kwesties. Ter ere echter van de onsterfelijke God, vraag de verhoorders dat zij regelmatig[1] stoppen, ook al interpreteren wij onze aangelegenheden in een te noemen aantal waarover wij zullen spreken.

Ten tweede moet men de verhoorder welwillend maken. Let op de persoon waarvan sprake zal zijn. Let op zijn kunst[2], of hij doctor is, of anderszins een verstandig mens. Let op de kracht waarmede hij de rechter ten dienste is geweest, of ten dienste zou willen zijn, en daartoe zijn vrienden.[3] Let op de dingen die nuttig zijn geweest voor de gemeenschap, voor de rechter of zijn vrienden. Let erop, wanneer hij[4] praat, of er aan hem een gebrek is dat bij u erbarmen oproept omdat hij daaraan geen schuld heeft. Bijvoorbeeld wanneer hij wegens borgstelling van zijn goed af, en tot armoede is gekomen, of wanneer hij beroofd is geworden, en of zijn have verdronken is, of verbrand, of dat er een ander ongeluk is geweest. En ook, of hij wegens ziekte

---

[1] “vleisziglich”.

[2] “kunst”. In die tijd had dit woord vele betekenissen, waaronder bekwaamheid, vernuft, vakmanschap en methodiek.

[3] Gelet op de zin hierna, slaat dit niet op de vrienden van de verhoorder, maar op de vrienden van de rechter. Het zegt veel, dat dat in die tijd een rol kon spelen.

[4] Hier lijkt het nog om een verhoorder te gaan.

arm is geworden, of onschuldig beroofd van zijn lederwerk. En ook, of hij nogal oud is geworden, en of hij beroofd is van zijn kinderen en vrouw, en anderen van zijn goede vrienden.

Ten derde let daarop jegens de tegenpartij, en let erop, of gij kunt bewerkstelligen, dat de rechter of de verhoorder de vijand wordt van uw tegenpartij. Vertaal daarom wat deze gedaan heeft, bijvoorbeeld dat hij hovaardig, afgunstig, boosaardig, overmoedig is jegens de rechter of zijn vrienden of andere goede lieden. Let erop, of gij hem kunt smaden. Zeg daarom, dat hij onbekwaam[5] is, en dat hij lui is en dat hij onkuis is, of onrein is. Let erop, of gij kunt bewerkstelligen dat de rechter of de verhoorder nijdig op hem wordt.

Zeg bijvoorbeeld, dat hij meer vertrouwt op zijn grote macht, op zijn grote rijkdom.[6] Op zijn grote behendigheid, op zijn grote geslacht en het gezelschap waarmede hij meent de rechter en iedereen te weerstaan, en onrecht tot recht maakt, en gerechtigheid tot ongerechtigheid maakt.

Ten vierde kan men erop letten, of de rechter een vroom man is, van wijsheid, van onversaagdheid, van matigheid, van rechtvaardigheid, en of hij een goede roep[7] heeft.

Ten vijfde let op de zaak die gij aan de rechter voorlegt, en dat men goede hoop heeft dat de rechter in gerechtigheid wijst[8]. Denk eraan, dat gij uw zaak looft, en zegt, dat er veel goeds uit voortkomt voor de rechter, de gemeenschap en zijn vrienden, en dat ge de zaak van uw tegenpartij afkraakt.

Ten zesde moet men bewerkstelligen dat de rechter luistert terwijl men de zaak looft; vertellen welke groot voordeel eruit voortkomt voor de rechter of zijn vrienden; de zaak van uw tegenpartij afbreken; en zeggen dat er voor de rechter en de

---

[5] “unkunstlichē”.

[6] “(...) das er meer tzuuersicht (...)”. De zin is niet af, want in de bijzin ontbreekt een gezegde. Feitelijk gebruikt de auteur het zelfstandig naamwoord ‘zuversicht’ als een overgankelijk werkwoord.

[7] “leumut”.

[8] “beweist”. Bedoeld zal zijn: ‘vonnis wijst’.

gemeenschap grote schade en schande uit voortgekomen is dat zijn zaak[9] onderdrukt wordt.

Let op een meesterlijk, vriendelijk[10] voorwoord op drieërlei wijzen[11], die hierna volgen.

Ten eerste mag men toorn in vriendschap verliezen, alsof men de persoon verwisselt, alsof men voor een onbehaaglijke persoon een vriendelijke neemt. En alsof men voor een onbehaaglijke zaak een behaaglijke zaak neemt. Een verandering in ernstige berisping. Zo moet hij heimelijk afkraken en dat moet hij met beproefde woorden doen.

Ten tweede hoe de rechter op meesterlijke wijze weggevoerd moet worden van de gelofte die afgelegd is betreffende een gift of andere dingen. Doe hem daaraan twijfelen en het niet geloven. Men moet de rechter loven omdat hij niet spoedig ergens geloof aan hecht, en zich niet laat misleiden[12] door brief of dreiging, door haat of nijd, of hoe het anderszins zou kunnen geschieden. En de spreker moet melden, dat hij niet méér begeert, dan dat de tegenpartij haar zaak vertelt die ze doorgaans heimelijk en ingewikkeld zegt, en die hij goed zal tegenwerpen en ontkrachten. En wanneer hij van alles van de tegenpartij ontkracht, moet hij lachen en zeggen, dat dat zijn grootste argument[13] is en op honende wijze bewijs voeren. Hij moet ook zeggen, dat hij veel argumenten heeft die hij lang niet allemaal wil vertellen, doch twee of drie van de geringste wil hij noemen, en wanneer het nodig is, zal hij die noemen welke niemand kan weerleggen. En hij moet erop letten, waar hij hem kan vangen in zijn rede of woorden.

---

[9] “sein sach”. Hier zou men ‘dein sach’ verwachten. Bedoeld is de toegesproken lezer.

[10] “heimlichs”. ‘Heimlich’ heeft vele betekenissen, waaronder ‘heimelijk’, ‘vertrouwd’.

[11] De auteur deelt echter slechts twee in.

[12] “verkerē”.

[13] “ursach”. Heeft vele betekenissen.

Zo moet gij de rechter wederom vrolijk maken, tenzij hij slaperig of geërgerd is.

Zo moet gij bijvoorbeeld fabels vertellen of lachwekkende dingen die een vrolijk gemoed brengen. Allereerst bij de verhoorders, en daarna bij hem[14] en zijn bijzitters[15].

Sommige beweringen[16] zijn leerzaam bedoeld[17]. Daarvan zijn er vier soorten.

De eersten zijn waar en zijn gebeurd, en die noemt men historiën en zijn lang in ons geheugen.

De tweeden zijn niet waar, noch kunnen waar zijn, hoewel ze een fraaie aanvang hebben en een slecht einde. Ze zijn nuttig om te leren door edelen, opdat zij zich niet aanmatigen dat zij een goede aanvang hebben, want dikwijls heeft een goede aanvang een slecht einde en beduiden ze hopelijk meer.

De derden zij die, welke niet waar zijn, noch lijken ze op de waarheid of zouden ze kunnen geschieden, en dezen hebben een snode aanvang en een goede einde. En dat is ten behoeve van het gewone volk, dat in de aanvang dikwijls ongelukkig is en een goed einde meemaakt.

Ten vierde[18] moet gij u bij de nabijen aansluiten en niet bij de versten, en onderling[19] spreken en daaruit niet veel stukmaken.

Als wij willen aanvoeren dat onze zaak voorrang krijgt, en de andere wordt onderdrukt, behoren daartoe drie dingen.

Ten eerste moet die kort van stof zijn. Gij moet zeggen, dat men uit hetgeen heeft plaatsgevonden veel dingen kan opmer-

---

[14] Lees: de rechter.

[15] “mitsachern”. Dit begrip duidt medestanders of lotgenoten aan. Aangezien het hier de invloed betreft die op de rechter wordt uitgeoefend, lijkt vertalen met ‘bijzitters’ verantwoord te zijn.

[16] “redt”.

[17] “werden durch lere willen”.

[18] De opsomming verandert hier van karakter.

[19] “uň sag sie miteinander”. Vertaling onzeker.

ken die eerder zijn geschied. En gij moet niets onnuttigs zeggen. En wanneer ge een zaak aanzegt, moet gij die niet loslaten voordat hij een einde heeft.

Ten tweede moet uw toespraak helder zijn, en niet veel verborgens hebben. Ge moet niets achterwege laten dat hier noodzakelijk is. Gij moet niet spreken met ongewone woorden die zeldzaam zijn. En ge moet niets zeggen wat twijfelachtig is. Ge moet geen verwarrende toespraken houden, en geen woorden achteraan neerzetten die vooraan horen te staan, en gij moet ook datgene zeggen waartoe de wet der natuur, de gewoonte en de zeden aansporen, of hetgeen ze vereisen.

verworne redt machẽ. und solt nicht setzen
wort die hin hinder gehorn erfur setzen. vñ
du solt auch reden als das gesetz der natur

En ten derde moet uw spreken net zo in het oog vallen[20] als dat het waar is, en dat moet men bewijzen vanuit de mening van de persoon, de bestendigheid[21], de tijd en andere omstandigheden.

Geef aandacht aan de zaak waarvan men niet de waarheid kent, doch slechts een verdenking. Let erop of hij[22] de hoop koestert om de zaak te winnen die zich heeft afgespeeld, en ook of hij hoop koestert om een bezit te verwerven vanwege de zaak. En let er ook op, of hij hoop koestert om iets wellustigs te winnen dankzij de zaak.

---

[20] "scheinberlich", dus 'ogenschijnlijk'.

[21] "Steet". Vertaling onzeker. Mogelijk ook 'onveranderlijkheid'. Als juridisch begrip was 'Stete' bekend, hetgeen ook 'garantie' omvatte.

[22] De auteur verwijst hier abrupt naar de tegenpartij.

Let er ook op, of hij daarmede een bepaalde toekomstige schande heeft gevreesd[23], en of hij thans een bepaalde schande vreest die hij verder kan lijden. En ook, of hij daarmede een bepaalde bekommernis heeft ondervangen[24] die hij anders geleden mocht hebben.

Let ook op zijn leven, of hij voordien de roep heeft gehad omtrent een dergelijke schande, hetzij groot of klein.

En let erop, of een ander hem die aangedaan mocht hebben, en let erop, of een ander het hem aangedaan had willen hebben.

En gij moet er ook op letten, of hij meer vertrouwen, kunst en macht veronderstelt in de rechter, dan in andere lieden.

Let op de tijd en let op de motief[25], en let op de oorzaak[26] en let erop of hij hoop heeft gekoesterd dat ze verzwegen blijven, en let erop wat er voordien geschied is met woorden of met werken, en ook wat er geschied is toen de zaak geschiedde, en ook wat er geschied is toen de zaak gezien was. Let ook op wat hij gezegd heeft, of wat hij is gaan doen. En let erop of hij, toen men hem de zaak voorlegde, rood of bleek werd, en of hij zijn woorden verdraaide, en of hij heeft gebeden dat men hem niets zou doen, en of hij iets wilde geven opdat men hem niet voor het gerecht zou brengen. En let er ook op, of iets van een kleiner kwaad, wanneer en direct, bestraft en beheerst is geworden. En men moet er aangaande de getuigen op letten, of men een boze argwaan van hem heeft. Zijn het vrienden of gezellen, en hebben de getuigen er enig nut van? Gij moet er aangaande de brieven ook op letten, of ze doorboord zijn, en ook of het zegel er niet van af is. En ook of de brieven elkander tegenspreken. En ook of de tijd waarin de brieven gegeven zijn, overeenstemt.

---

[23] “underkomen”.
[24] “understanden”.
[25] “stat”. Heeft vele betekenissen, waaronder ‘stad’, ‘status’, ‘toestand’, ‘levenswijze’, ‘locatie’.
[26] “ursach”. Heeft vele betekenissen.

Gij moet erop letten of het gehele volk het erover eens is, wanneer men zegt wat binnen de gehele gemeenschap als waar wordt overwogen.

Wilt gij een zaak beëindigen die een oorsprong heeft in de wet of die met de wet overeenkomt, dan zijn er zes aspecten.

Ten eerste, wanneer iemand de wet voor zich neemt zoals die luidt, en de ander de betekenis[27] van de wet. De een de Schrift, en de ander de bedoeling van de Schrift.

Ten tweede, wanneer beide partijen van de wetten uitgaan alsof die elkander tegenspreken.[28]

Ten derde, wanneer een woord in de wet tweeërlei uitleg heeft, en één partij houdt de ene uitleg aan, en de andere de andere uitleg.

Ten vierde, wanneer bepaalde geschriften aan twijfel onderhevig zijn, en de ene partij er de ene betekenis aan hecht, en de andere de andere betekenis.

Ten vijfde, wanneer de ene uitgaat van de wet zoals die geschreven is, en geen acht slaat op de bedoeling, en de andere uitgaat van een interpretatie door de rechter.

Wanneer[29] de ene uitgaat van een eerder geveld oordeel[30] dat dezelfde zaak betreft die hij onder handen heeft, of daaraan tegengesteld is.

De ene vermelde zaak kan een dodelijke misdaad betreffen, en de andere een burgerlijke. De eerste geschiedt met dieverij, moord, verraderij en ongehoorzaamheid. Men moet die verontschuldigen wanneer iemand hem bekent, en tot genade neigen[31] wanneer hij niet heeft geweten dat het een misdaad is

---

[27] “syne”. Dus de letter van de wet naast de exegese.
[28] “als sie wyd’ eiand’ weren”.
[29] Lees: ‘Ten zesde, wanneer’.
[30] Van jurisprudentie dus.
[31] “wegert genade”.

geweest, of zegt dat het per ongeluk[32] is gebeurd en niet uit kwaadheid of uit opzet[33]; of uit nooddruft die tot het breken van de wet heeft geleid. Wanneer hij het bekent en van mening is dat hij het met recht heeft gedaan, moet de rechter er ook op letten of het terecht of gebruikelijk[34] is, en ook niet in strijd met de Schrift, noch met de goddelijke gerechtigheid. En ook wanneer hij[35] de misdaad bekent en een ander er de schuld van geeft, die hem deze heeft aangeraden en hem daar ook toe genood heeft. Wanneer hij van twee kwaden er één heeft moeten doen, en hij - wanneer hij het niet had gedaan - een groter kwaad had moeten doen, en hij zegt dat hij het goed heeft gedaan, want onder twee kwaden het minste, is beter. De andere burgerlijke aangelegenheden, die geschieden met kopen, verkopen, en met borgstelling en die men dagelijks uitvoert, laat ik kortheidshalve weg.

Gij moet erop letten hoe ge uw zaak bewaakt, en de rechter vertoornd maken jegens uw wederpartij.

Ten eerste, merk op hoe geschreven recht en goddelijk recht en de wet het smerige[36] kwaad van de vorsten verdoemt.

Merk ten tweede op, waarom de rechter ertoe verplicht is dat hij het kwaad straft.

Ten derde, merk op hoe de voorlopers[37] van de rechter een zeer grote zorg hebben gehad dat de gerechtigheid behouden wordt, en andere van onze grote zorgen verminderd worden.

---

[32] “im ongeuer”.

[33] “innigkeit”. Denk aan ‘intentie’.

[34] “recht od gewōlich”. Mogelijk wordt geduid op gewoonterecht. De begrippen ‘recht und gewönlich’ vormen in het oud-Duits een vaste juridische term, feitelijk ‘juste et legaliter’, met als voorbeeld: “wir verzihent uns och alles des rechtes, geistliches und weltliches oder gewonliches”, zoals het staat in de ‘urkunde von 1273’ in het ‘urkundenbuch der stadt Basel’, 2, 69.

[35] Het onderwerp verandert dus weer.

[36] “solich”.

[37] “eldern”.

Merk ook op, hoe sommigen gestraft moesten worden wegens een gering kwaad en geringe zonde, en sommigen wegens een groter kwaad. Van dezen zou het zeer onrechtvaardig zijn, dat men het kwaad ongewroken liet. En noem daarna een voorbeeld waarin een dergelijk kwaad ongewroken is gebleven, en welke grote schade daarvan gekomen is voor de stad en de gehele gemeenschap. En zeg, wanneer de rechter een oordeel wil vellen waarmede het kwaad niet bestraft wordt, dat hij dan anderen die dat kwaad ook deden, dezelfde mildheid[38] moet betonen.

Du ſolt auch mercken das er eß nicht hat
getha͂ auß innigkeit noch vngeuerlich ſun-
der auß vmeßner ſunderlicher poßheit vnd

Gij moet ook opmerken dat hij[39] het niet uit opzet heeft gedaan, noch per ongeluk, doch uit vermetele[40], bijzondere kwaadheid en overmoed, en zeg hoe het kwaad een grote zonde is jegens ander kwaad. Noem er een aantal, en zeg, dat - aangezien iemand wegens een gering kwaad en zonde gestraft moet worden - daarom diegene veelmeer gestraft moet worden wegens de zonde die veel groter is. En zeg, dat een ongewone zonde en kwaad moeten worden berispt. Mocht het kwaad uit andere grote kwaden voortkomen, dan is het goed, dat die daarvan het eerste worden behandeld.

Gij moet het zo doen, dat de rechter zich over u erbarmt. Let op veranderingen in zijn[41] geluk. Let er ook op, dat hij steeds

[38] “urlaub”.
[39] Hier lijkt de tegenpartij weer bedoeld te zijn.
[40] “umetzner”.
[41] Een onduidelijke passage volgt, waarin niet duidelijk is of op de tegenpartij wordt geduid of op de rechter.

bereid is geweest met zijn diensten in de achterliggende tijd. Let er ook op, dat gij zegt dat hem voortaan veel kwaads zal overkomen, wanneer hem thans geen barmhartigheid geschiedt.[42] En gij moet de diverse kwade dingen noemen die op hem af zullen komen, en merk op dat hij steeds onderdaan is geweest van zijn oversten. Let er ook op, welke kwade dingen de rechter en de gemeenschap zouden kunnen overkomen.

Tot slot late iedereen bij zichzelf nagaan, dat wanneer hij zelf in zulk een ellende zou verkeren, hij toch zou willen dat hem barmhartigheid zou worden bewezen. Zo moet men ook hem[43] bewijzen wat men aan zichzelf zou willen dat er geschiedt.

Merk in het navolgende op, wat van nut is om te doen of af te raden.

Ten eerste moet gij erop letten, of door de raad die gij geeft, thans schade wordt voorkomen[44] die anders in de toekomst zou ontstaan, en ook of - voor de staat - aan de raad die gij geeft, iets groots, sterks en deugdelijks kan ontspruiten. Men kan zeggen, dat daaronder valt: veel geld en ander nut in menigerlei vorm en gestalte. Let er ook op, hoe gij daardoor veel boosaardigheid bemerkt en veel andere bekommernis der mensen. Gij moet ook de eigenschap noemen die hoort bij drieërlei manieren zoals hierna aangeduid. Let ook op de eigenschap van een rechtvaardig man. En bovenal moet gij letten op hetgeen behoort tot een onverdraaglijk man.

---

[42] Zeer onduidelijk. “Merck auch dz du sagst dz im vil poesz hinfur werd kumē ist dz im ytzundt nit geschech parmhertzigkeit”. In deze zin lijkt het erste “im” op de rechter te slaan, en het tweede “im” op de spreker zelf. Maar ook kan het tweede “im” horen bij “im ytzundt”, dus ‘in het nu’. Het woord “ist” vormt ook een probleem. Ten slotte kan het derde “dz” betekenen: ‘omdat’ of ‘wanneer’. Het geheel maakt de indruk van een verkapte bedreiging aan het adres van de rechter.

[43] Lees: ‘de ander’.

[44] “untterkumē”.

De eerste eigenschap van wat nuttig en onnuttig is, betreft wanneer uit een kleine schade die men duldt, een groot nut kan voortkomen. En door het aanvaarden[45] van een klein nut kan grote schande en schade ontstaan.

Hij[46] moet enkele vergelijkingen maken over hetgeen heeft plaatsgevonden, zodat hij over de zaak die thans voorhanden kan zijn, des te beter kan vertellen en uitleggen.

De derde eigenschap is, dat hij enkele eigenschappen en voorbeelden moet noemen die hebben plaatsgevonden en eraan gelijk zijn, en moet zeggen hoe het daarmede is afgelopen, zodat hij de onschuldige en arme persoon barmhartigheid bewijst, en aan diegene genade doet al naar gelang deze het verdient en het verschuldigd is. Hij moet ook de onrechtvaardigen en misdadigers pijnlijk boete laten doen en bestraffen wegens hun foute handelen, en ook altijd de gelofte houden om recht te doen.

Hij moet de goede zeden, de wetten, de gemeenschap en ook de vriendschap van het gemoed en het handelen handhaven jegens God en de naaste mens.

Hij moet ook niet omwille van een enkele kwestie, noch omwille van geld, gunst, voordeel of enigerlei schade, geestelijke lieden zoals priesters, en weduwen en wezen, ziekenhuizen en andere godshuizen bedroeven. Wanneer hij grote dingen navolgt, zal God hem bijstand en geluk schenken. Hij moet kleine en snode dingen versmaden, en ook treurige zaken niet terzijde schuiven. Hij moet zich verheugen, dat hij door een dergelijke zaak als door gerechtigheid zal sterven, en een onversaagd man moet zich er niet toe laten nodigen dat hij zijn ambt verlaat. Door waarheid[47] moet hij geen vijandschap vrezen. Hij moet ook strijden door het land van zijn heer, omwille van zijn erfdeel van vrienden. Hij moet niet te onkuis

---

[45] “unterstūdē”.

[46] Lees: ‘Ten tweede’, et cetera. De auteur lijkt het hier weer over de rechter te hebben.

[47] “durch warheit”. Met ‘durch’ wordt ook wel ‘vanwege’ bedoeld.

zijn, en kan beter niet te veel geld of bepaalde ijdele eer hebben, doch slechts net zoveel als het passend voor hem is na zijn dood. En iedereen moet genoegen nemen met de eer die hem toebehoort, en moet zich niet hoger maken dan hij is, want in de tegenspoed wordt de gematigde of wijze man standvastig gemaakt.

Wanneer gij iemand wilt loven of berispen, vang dan allereerst aan met de uiterlijke dingen; daarna met de innerlijke dingen.

Betreffende uiterlijke dingen moet ge bekijken of hij uit een goed geslacht komt. Ten tweede, of hij een goede naam heeft. Ten derde, of zijn vader een vroom man is of uit een huwelijkse staat geboren is. Daarna of hij uit een goed land komt. Let er ook op, hoe hij vanaf zijn jeugd opgevoed is geworden. En verder, of hij welgesteld en rijk is. En ook of hij machtig[48] is. Ook of hij grote eer en gunst heeft. Let er ook op, of hij veel vriendschap heeft en of hij veel goed gezelschap heeft. Ook of hij veel vrienden van geboorte heeft, en ook of hij veel getrouwe buren heeft en of hij handig is, en of hij er leuk uitziet en mooi is.

Betreffende innerlijke dingen, of hij een raadgever is. Ten tweede of hij goede gedachten heeft. Daarna of hij een goed geweten heeft, en of hij wijs is, en of hij gematigd is, en of hij rechtvaardig is. En andere soortgelijke dingen kunt gij ijverig wel uit deze te weten komen.

[48] “gewaldig”.